

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра технологій навчання, охорони праці та дизайну**

Електронний навчальний курс

**«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Розробник: Коссова-Сіліна Галина Олександрівна, доцентка кафедри технологій навчання, охорони праці та дизайну Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України, кандидатка педагогічних наук

СХВАЛЕНО

кафедрою технологій навчання,
охорони праці та дизайну
протокол № 2 від 06 лютого 2024 р.
завідувач кафедри

Ганна Кравченко

Біла Церква 2024

Схвалено

на засіданні кафедри технологій навчання, охорони праці та дизайну
Протокол № 2 від 06 лютого 2024 року

Рецензенти:

Сіданіч Ірина, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України;

Пехарева Альона Станіславівна, кандидатка психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри спеціальної педагогіки, психології та інклюзивної освіти Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Коссова-Сіліна Г.О. Забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 58с.

Актуальність курсу визначається правами осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної освіти з урахуванням їх потреб та можливостей та необхідністю відповідної підготовки фахівців ЗП(ПТ)О до виконання завдань інклюзивного навчання.

Мета курсу полягає в засвоєнні педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання.

Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» (майстри виробничого навчання ЗП(ПТ)О) на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Електронний курс розраховано на *6 год.*, із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

© БІНПО УМО НАПН України, 2024

© Коссова-Сіліна Г.О., 2024

ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

1. Анотація електронного навчального курсу	4
2. Типова освітня програма електронного навчального курсу	6
3. Профіль типової освітньої програми електронного навчального курсу.....	7
4. Тематичний план викладу та засвоєння матеріалів електронного навчального курсу.....	13
5. Зміст електронного навчального курсу за темами.....	14
6. Навчально-методичні матеріали.....	16
6.1. Теоретичний навчальний матеріал до лекції «Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О».....	16
6.2. Матеріали та завдання до семінарських занять.....	25
6.2.1 «Додаткова підтримка в освітньому процесі здобувачів з особливими освітніми потребами»	25
6.2.2. «Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О»	35
6.3. Проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухачів.....	48
6.4. Комплекс практичних (тестових) завдань для самоконтролю й самооцінки.....	50
6.5. Глосарій ключових слів	53
7. Консультаційний пункт.....	55
8. Цифрова бібліотека.....	55

1. АНОТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Концепція інклюзивної освіти є складним, багатоаспектним питанням та наразі містить низку проблем та протиріч. Успішність впровадження інклюзивної освіти залежить від розуміння педагогічними працівниками інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до осіб з особливими потребами, фахової підготовки до роботи зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами.

Вирішальна роль у процесі розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників належить закладам неперервної професійної освіти. Саме у системі неперервної освіти можна подолати розрив між здобутою професійною підготовкою педагогів у закладах вищої освіти, що донедавна не передбачала формування інклюзивних знань і вмінь, та новими вимогами, аргументованими розвитком науки й суспільства.

Актуальність курсу визначається правами осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної освіти з урахуванням їх потреб та можливостей та необхідністю відповідної підготовки фахівців ЗП(ПТ)О до виконання завдань інклюзивного навчання.

Метою курсу є засвоєння педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання.

Завдання курсу:

- формування усвідомленого розуміння основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо використання технологій підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- розвиток та удосконалення практичних умінь та навичок підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в ЗП(ПТ)О;
- усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності.

Матеріали курсу спрямовано на розвиток освітологічної, андрагогічної, професійно-педагогічної та інноваційної компетентностей та компетентності з професійно-особистісного розвитку педагогічних працівників.

Реалізація завдань для досягнення результатів курсу здійснюється шляхом:

- самостійного опрацювання слухачами навчального матеріалу;
- виконання контрольних-діагностичних матеріалів, спрямованих на вдосконалення вмінь і навичок на практиці застосовувати набуті теоретичні знання;

- участі в рефлексійно-оцінювальному блоці з метою використання здобутих знань, умінь (навичок) у професійно-педагогічній діяльності.
- написанні та захисту на підсумковому етапі випускної роботи/проєкту (на вибір).

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» (майстри виробничого навчання ЗП(ПТ)О) на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

2. ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКОВОЇ ПІДТРИМКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»

Пояснювальна записка

Концепція інклюзивної освіти є складним, багатоаспектним питанням та наразі містить низку проблем та протиріч. Успішність впровадження інклюзивної освіти залежить від розуміння педагогічними працівниками інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до осіб з особливими потребами, фахової підготовки до роботи в інклюзивному навчальному середовищі. Найважливішим завданням є формування мотивації педагогів до подальшого вдосконалення своїх умінь та навичок. Для впровадження інклюзії фахівці мають змінюватися, причому йдеться про зміни на рівні прийняття нової освітньої парадигми.

Вирішальна роль у процесі розвитку інклюзивної компетентності педагогічних працівників належить закладам неперервної професійної освіти. Саме у системі неперервної освіти можна подолати розрив між здобутою професійною підготовкою педагогів у закладах вищої освіти, що донедавна не передбачала формування інклюзивних знань і вмінь, та новими вимогами, аргументованими розвитком науки й суспільства.

Актуальність курсу визначається правами осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної освіти з урахуванням їх потреб та можливостей та необхідністю відповідної підготовки фахівців ЗП(ПТ)О до виконання завдань інклюзивного навчання.

Метою курсу є засвоєння педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання.

Завдання курсу:

- формування усвідомленого розуміння основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти;
- підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо використання технологій підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- розвиток та удосконалення практичних умінь та навичок підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в ЗП(ПТ)О;
- усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Навчально-методичне забезпечення курсу представлено науково-методичними матеріалами (лекція, семінарські заняття, проблемно-пошукові питання для самостійної та індивідуальної роботи слухача, тести, методичні рекомендації) і списком рекомендованих джерел до тематики електронного курсу.

3. ПРОФІЛЬ ТИПОВОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Профіль Типової освітньої програми електронного курсу «Забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами»	
Обсяг курсу	0,2 ЄКТС кредиту на опанування матеріалів електронного курсу передбачено 6 академічних годин, що відповідає 0,2 ЄКТС кредиту
Рівень програми	Безперервний професійний розвиток фахівців шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти
А	Мета
	Засвоєння педагогічними працівниками закладів професійної (професійно-технічної) освіти теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивного навчання
В	Характеристика типової програми
1.	Функціональна спрямованість
	Розвиток умінь щодо організації освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням технологій інклюзивного навчання
2.	Фокус Типової програми
	Програма зорієнтована на безперервний професійний розвиток педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, здатних до організації освітнього процесу на високому науково-методичному рівні із застосуванням технологій інклюзивного навчання
3.	Орієнтація Типової програми
	Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти
4.	Особливості типової програми
	Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, які володіють широким спектром професійних навичок і компетенцій

		<p>для успішного виконання своїх професійних функцій.</p> <p>Особливості електронного курсу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування усвідомленого розуміння основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти; - підвищення рівня професійної компетентності педагогів закладів професійної освіти щодо використання технологій підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; - розвиток та удосконалення практичних умінь та навичок роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами; - усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності. <p>Проходження навчання за кожною темою завершується відповідним видом контролю (проблемно-пошукові питання, завдання для самостійної роботи, тести).</p>
5.	Цільова група	Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» (майстри виробничого навчання ЗП(ПТ)О) на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).
С	Професійні вимоги (компетенції) і продовження навчання	

1.	Професійні вимоги (компетенції)	Визначає посадова інструкція фахівця
2.	Продовження навчання	Типова програма передбачає можливість подальшого розширення та поглиблення знань, умінь, навичок педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в системі неформальної та інформальної освіти.
D	Стиль і методика навчання	
1.	Підходи до викладання і навчання	Розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у процесі їх практичного застосування, оновлення і поповнення професійних знань. Навчання проходить за різними моделями (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною) із використанням компетентнісного, андрагогічного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів та інноваційних технологій навчання: інтерактивних, проблемних, практичних завдань, тестів тощо.
2.	Система оцінювання	Результати навчання за Типовою програмою оцінюються (зараховано/ не зараховано) на основі: підготовки відповідей на проблемно-пошукові питання, виконання завдань самостійної роботи, виконання тестових завдань.
E	Програмні компетентності	
1.	Інтегральна компетентність	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення дослідження, використання теорій і методів педагогіки і психології на практиці
2.	Загальні компетентності <i>Освітологічна</i>	здатність інтегрувати знання із сучасної філософії та соціології освіти, освітньої політики в цілісну стратегію професійної діяльності на засадах людиноцентризму,

		демонструвати відповідні цінності професійної діяльності
3.	Спеціальні (фахові) компетентності	<p>андрагогічна компетентність – уміння визначати освітні потреби і запити, урахувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії;</p> <p>професійно-педагогічна компетентність – здатність планувати, організовувати та контролювати діяльність суб’єктів освітнього процесу закладів професійної освіти та власну професійну діяльність в умовах реформ і соціальних трансформацій; здатність до вибору оптимальних прийомів, методів та форм інклюзивного навчання, застосування технологій інклюзивного навчання;</p> <p>компетентність з інформальної освіти та професійно-особистісного розвитку – здатність організовувати професійний саморозвиток, самонавчання, самовдосконалення і самореалізацію впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти; розвивати (саморозвивати) і вдосконалювати (самовдосконалювати) професійно важливі якості особистості, цінності, що спрямовані на всебічний розвиток особистості всіх суб’єктів освітнього процесу як найвищої цінності суспільства тощо.</p>
F	Програмні результати навчання	
	Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> - основних положень та концептуальних засад інклюзивної освіти; - категоріальності осіб з особливим освітніми потребами;

		<ul style="list-style-type: none"> - змісту та особливостей реалізації підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами; - усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності, формування власної інклюзивної компетентності.
	Розвинені вміння	<ul style="list-style-type: none"> - застосовувати технології психолого-педагогічного супроводу та підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в ЗП(ПТ)О; - проектувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами із використанням технологій інклюзивного навчання; - прогнозувати та організовувати командну діяльність учасників освітнього процесу в умовах інклюзивного освітнього середовища
	Диспозиції (цінності, ставлення)	<ul style="list-style-type: none"> - людиноцентризм, цінність особистості, просування демократичних інклюзивних цінностей у освітній процес, - готовність до змін, гнучкість, постійний професійний розвиток; - рефлексія власної професійної діяльності
<p>Ключові слова</p> <p>Інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, особа з особливими освітніми потребами, технології інклюзивного навчання, психолого-педагогічний супровід, підтримка здобувача освіти з особливими освітніми потребами, рівні підтримки</p>		

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Зміст модулів	Кількість кредитів ЕКТС	Загальний обсяг годин	Загальний обсяг аудиторних годин	Аудиторні години				Спецкурси	Семінар-практикум	Самостійна робота	Самостійна робота (спецкурс)
				Лекції	Семінарські заняття	Тематичні дискусії	Науково-практичні конференції				
<i>1</i>											
Тема 1. Нормативно-правове забезпечення та порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О		2	2	2							
Тема 2. Додаткова підтримка в освітньому процесі здобувачів з особливими освітніми потребами		2	2		2						
Тема 3. Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О		2	2		2						
<i>Разом</i>		6	6	2	4						

5. ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ЗА ТЕМАМИ

Тема 1. Нормативно-правове забезпечення та порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О

Історичний дискурс та сучасні тенденції інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта як складова соціальної політики та сучасна освітня парадигма. Системоутворювальні фактори та принципи інклюзивної освіти. Категоріальність та загальнонавчана термінологія.

Огляд міжнародних документів, ратифікованих Україною: Загальна декларація прав людини (1948), Декларація ООН про права інвалідів, Конвенція про права дитини (1989), Саламанська декларація (1994). Нормативно-правове забезпечення організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Термінологія, понятійні визначення.

Порядок організації інклюзивного навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Алгоритм утворення інклюзивної групи. Забезпечення особистісно орієнтованого спрямування освітнього процесу. Співпраця ЗП(ПТ)О, в якому впроваджено інклюзивну форму навчання, із інклюзивно-ресурсними центрами.

Тема 2. Додаткова підтримка в освітньому процесі здобувачів з особливими освітніми потребами

Склад та функції команди психолого-педагогічного супроводу, компоненти психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Алгоритм розробки, структура та зміст індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами. Адаптація та модифікація освітнього середовища. Адаптація та модифікація навчальних програм (інтегрованих курсів). Ризики впровадження стратегій модифікації в умовах професійної освіти.

Термінологічні визначення: «Оцінка потреби учня в наданні підтримки», «Рівні підтримки». Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти. Ступені вияву потреб (труднощів). Рекомендований рівень підтримки.

Критерії визначення рівнів підтримки. Оцінка потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти. Умови забезпечення підтримки за рівнями. Фінансове забезпечення підтримки. Механізм отримання підтримки в освітньому процесі (за рівнями). Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти з особливими освітніми потребами, механізм її реалізації. Забезпечення здобувачів освіти допоміжними засобами для навчання. Облаштування

освітнього середовища. Особливості проведення поточного, семестрового та річного оцінювання та/або державної підсумкової атестації.

Тема 3. Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О

Сутність, завдання та принципи педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами. Особливості підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями).

Педагогічна підтримка осіб, які мають труднощі у навчанні, пов'язані з функціональними обмеженнями слуху, зору, мовлення, академічних здібностей. Особливості роботи з учнями із заїканням.

Педагогічна підтримка осіб із затримкою психічного розвитку конституціонального та соматогенного, психогенного або церебрально-органічного походження. Психолого-педагогічне вивчення, визначення оптимальних та ефективних методів навчання.

Педагогічна підтримка осіб із порушеннями сенсорних аналізаторів. Учні з порушеннями зору. Врахування офтальмологічних даних щодо ступеня зниження зору, характеру захворювання, особливостей його перебігу та прогнозу. Учні з порушеннями слуху. Учні зі слуховими апаратами та кохлеарними імплантами. Співпраця з фахівцями щодо створення та дотримання особливих умов навчання.

Педагогічна підтримка осіб із порушенням опорно-рухового апарату. Використання спеціального обладнання, допоміжної техніки, комунікаційних пристроїв, комп'ютерних технологій.

6. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

6.1. ТЕОРЕТИЧНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЛЕКЦІЇ «НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗП(ПТ)О»

План лекції

1. Розвиток системи освіти осіб з особливими потребами: від сегрегації до інклюзії.
2. Основні принципи та завдання інклюзивного навчання.
3. Нормативно-правове забезпечення організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О.
4. Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О.

Література: 11, 16, 18-25, 27, 28, 30

1. Розвиток системи освіти осіб з особливими потребами: від сегрегації до інклюзії

Ретроспектива ставлення суспільства до осіб із порушеннями свідчить, що протягом багатьох років політика відносно інвалідів розвивалася від елементарного догляду до навчання, реабілітації та розвитку. Значною мірою вона відображає загальні умови життя, а також соціальну та економічну політику в різні періоди часу.

В еволюції ставлення суспільства і держави до осіб з порушеннями розвитку виділяється п'ять періодів, які охоплюють часовий проміжок у дві з половиною тисячі років – шлях від ненависті та агресії до прийняття, партнерства та інтеграції таких осіб (табл.1) [11].

Таблиця 1

Еволюція ставлення суспільства та держави до осіб з порушеннями розвитку

Період еволюції		Етапи становлення системи освіти	Хронологічні межі
I.	Від агресії та зневаги до усвідомлення необхідності піклування про дітей з особливостями розвитку	Формування передумов виникнення національної системи спеціальної освіти	966–1715 рр.
II.	Від усвідомлення необхідності піклування про осіб з відхиленнями в розвитку до усвідомлення необхідності навчання частини з них		1715–1806 рр.

III.	Усвідомлення доцільності навчання трьох категорій дітей: з порушенням слуху, зору та розумово відсталих	Розгортання мережі спеціальних навчальних закладів та оформлення паралельних систем спеціальної освіти	1806–1927 рр.
IV.	Від усвідомлення необхідності навчання певної частини дітей з порушеннями до розуміння необхідності навчання всіх дітей з відхиленнями в розвитку	Удосконалення вертикальної та горизонтальної структур системи спеціальної освіти, її диференціація	1927–1991 рр.
V.	Від сегрегативного навчання дітей з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання	Розвиток національної системи спеціальної освіти з провідною тенденцією інклюзії	1991 р.– донині

Саме в цей період з 70-х років ХХ століття у світовій освітній політиці на тлі економічного зростання розвитку суспільних демократичних стосунків у передових державах світу чітко визначилися антидискримінаційні настрої за будь-якою ознакою: національною, етнічною, релігійною, рівнем психофізичного розвитку. На зміну старої парадигми суспільно-державного усвідомлення «повноцінна більшість» – «неповноцінна меншість» приходить нова – «єдина спільнота, яка включає і людей з певними проблемами». Світова спільнота законодавчо фіксує неприпустимість так званого «соціального маркування». Національні антидискримінаційні законодавчі акти затверджуються з урахуванням основних положень Декларацій ООН [18,19, 20]. Формується нова культурно-історична норма – повага до відмінностей між людьми.

Цей період визначений як перехід до інклюзивного навчання.

Основоположним в **інклюзивних підходах** є те, що *не особистість має прилаштовуватися до суспільних, соціальних, економічних стосунків, а навпаки – суспільство має створити умови для задоволення особливих потреб кожної особистості* [1,3,8,16].

Термін «інклюзія» відмінний від терміну «інтеграція» за своїм концептуальним підходом. Інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення осіб з особливими потребами у регулярний освітній простір (засобами підготовки їх до цього). Інклюзія – це політика та процес, під час якого *не особистість з вадами повинна пристосовуватись до освітнього простору, а змінитися має суспільство, аби врахувати й пристосувалася до індивідуальних потреб «особливих» людей.*

Інклюзія базована на концепції «**нормалізації**», в основі якої – ідея про те, що життя й побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя всієї громади. Принципи «нормалізації» закріплені в низці сучасних міжнародних правових актів: «Декларація ООН про права розумово відсталих» (1971 р.), «Декларація про права інвалідів» (1975 р.), «Конвенція про права дитини» (1989 р.) та ін. Зокрема, «Декларація ООН про права розумово відсталих» є першим нормативно-правовим документом щодо

визнання осіб із порушеннями психофізичного розвитку суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту

Інклюзивна освіта – це тривала стратегія, що являє собою побудову такого освітнього середовища, яке дасть змогу кожній особі, зокрема тим, хто має відхилення в психофізичному та / або в емоційному, соціальному й інших аспектах розвитку, навчатися разом зі здоровими однолітками, але на рівні своїх можливостей.

Спільними для всіх визначень інклюзивної освіти є такі положення:

- В основі інклюзивної освіти – підхід, що базується на дотриманні права на освіту для всіх дітей, у тому числі дітей із соціально вразливих груп (дітей з особливими освітніми потребами, дітей з інвалідністю, дітей-сиріт тощо).
- Позитивне сприйняття багатоманітності – сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не проблеми.
- Максимально значуща участь в освітньому процесі, а не тільки фізична присутність у класі/групі.
- Виявлення й усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних і негативного/упередженого ставлення).
- Концепція інклюзивної освіти відображає одну із засадничих демократичних ідей – усі є цінними й активними членами суспільства.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти особам з особливими освітніми потребами через організацію їх навчання на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з огляду на індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності таких осіб.

Інклюзію в освіті можна розглядати як один із багатьох аспектів інклюзії в суспільстві взагалі.

2. Основні принципи та завдання інклюзивного навчання

Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Навчання (у разі потреби) відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Основні принципи інклюзивного навчання:

- всі особи мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- навчальні заклади мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види й темпи навчання;
- принцип забезпечення якісної освіти для всіх завдяки відповідному навчально-методичному забезпеченню, застосуванню організаційних

заходів, розробці стратегії викладання, використанню ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;

- особи з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності навчання.

Реалізація інклюзивної моделі навчання потребує розв'язання низки завдань:

- організувати навчально-виховний процес, який би задовольняв освітні потреби всіх учнів;
- розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для осіб з особливими освітніми потребами.
- створити позитивний клімат у середовищі навчального закладу та поза його межами.

Інклюзивна освіта базується на таких загальних принципах:

- Цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень.
- Кожна людина здатна відчувати і думати.
- Кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою.
- Адаптація системи до потреб людини, а не навпаки.
- Справжня освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємостосунків.
- Всі люди потребують підтримки.
- Задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної особистості.
- Визнання спроможності до навчання кожної особистості та, відповідно, необхідність створення суспільством відповідних для цього умов.
- Залучення батьків до навчального процесу дітей як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей.
- Командний підхід у навчанні та вихованні, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів.

3. Нормативно-правове забезпечення організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О

Право кожної людини на освіту, що лежить в основі інклюзивного навчання, проголошено у низці міжнародних документів. Це, насамперед, **Загальна декларація прав людини (1948)**. У ній стверджується те, що усі люди народжуються вільними і рівними у своїх правах, а також те, що кожна людина має право на освіту, спрямовану на повний розвиток людської особи. Важливими міжнародними документами є:

Декларація ООН про права інвалідів, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1975 року (у цьому документі зазначається, що особи із інвалідністю мають право на освіту, ремісничу професійну підготовку і відновлення працездатності;

Конвенція про права дитини (1989) - зазначено, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства; наголошується на важливості ефективного доступу для неповноцінної дитини до послуг у галузі освіти та професійної підготовки);

Саламанська декларація (1994), в якій вперше наголошено на потребі реформування освіти у напрямі забезпечення впровадження інклюзивного навчання. Зокрема, у декларації сказано про те, що:

- кожна дитина має основне право на освіту і повинна мати можливість отримувати і підтримувати прийнятний рівень знань;
- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби;
- варто розробляти систему освіти та впроваджувати освітні програми таким чином, щоб брати до уваги широке різноманіття цих характеристик та потреб;
- особи, які мають особливі освітні потреби, повинні мати доступ до навчання у звичайних школах, які зобов'язані створити їм умови на основі педагогічних методів, орієнтованих перш за все на дітей з метою задоволення цих потреб;
- звичайні школи з такою інклюзивною орієнтацією є найбільш ефективними засобами боротьби із дискримінаційним ставленням, створення привітної атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства і забезпечення освіти для всіх; крім того, вони забезпечують ефективну освіту для більшості дітей та підвищують ефективність, а також ефективність витрат усієї системи освіти.

Особливе значення Саламанської декларації полягає у зміні пріоритетів: не лише потреба у високоякісній освіті для всіх дітей, а й сприяння усуненню дискримінаційних установок та настроїв, створення сприятливої атмосфери у громадах для розвитку інклюзивного суспільства.

Усі перелічені міжнародні документи є ратифікованими Україною.

Поміж вітчизняних законодавчих та нормативно-правових документів, що стосуються організації інклюзивного навчання у сфері професійної освіти, насамперед: Конституція України (1996), Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про професійно-технічну освіту» (1998), Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (2019) та «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2021).

Вагомим документом, що забезпечив посилення розвитку інклюзії в Україні став **Закон «Про освіту» (2017)**. Тут вперше на законодавчому рівні визначено цілу низку важливих понять. Зокрема, інклюзивне навчання,

інклюзивне освітнє середовище, індивідуальний навчальний план, індивідуальна програма розвитку, індивідуальна освітня траєкторія, особа з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічні послуги, психолого-педагогічний супровід, розумне пристосування, універсальний дизайн у сфері освіти.

У даному документі окреслено засади державної політики у сфері освіти. Поміж ними – людиноцентризм, забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності, забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності, розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами, забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування, доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.

У Законі зазначено і те, що освіта в Україні має будуватися за принципом *рівних можливостей для всіх*. При цьому особлива увага приділяється проектуванню, будівництву та реконструкції будівель, споруд, приміщень закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування.

У 2019 році затверджено Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти». У даному документі визначено організаційні засади інклюзивного навчання у закладах професійної освіти незалежно від форм власності та підпорядкування.

Окрім того, у даному положенні окреслено алгоритм утворення інклюзивної групи, граничну чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі, склад та функції команди психолого-педагогічного супроводу, компоненти психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з ООП.

У Постанові зазначено, що для здобувачів освіти з ООП, які одночасно з набуттям кваліфікацій професійної освіти здобувають загальну середню освіту, інклюзивне навчання організовується згідно з **Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах**. Цей документ був прийнятий 15 вересня 2021 року та набув чинності із 01 січня 2022 року. У Порядку визначено важливі поняття для організації інклюзивного навчання у закладах професійної освіти:

- адаптація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу),
- модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу),
- оцінка потреби учня в наданні підтримки, рівні підтримки,
- ресурсна кімната.

Окрім того, у Постанові окреслено принципи розподілу учнів із урахуванням рівнів підтримки, визначено форму індивідуальної програми розвитку, особливості проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять, форму та зміст індивідуального навчального плану, інші важливі аспекти організації інклюзивного навчання учнів: тривалість здобуття

освіти учнями, формування та функціонування інклюзивних міжкласних груп, оцінювання результатів навчання, фінансування інклюзивного навчання учнів.

У Додатках документу наведено інформацію про рівні підтримки в освітньому процесу в закладах загальної середньої освіти:

- критерії визначення,
- умови забезпечення підтримки,
- фінансове забезпечення,
- механізм отримання підтримки в освітньому процесі,
- механізм реалізації індивідуальної освітньої траєкторії,
- забезпечення допоміжними засобами для навчання,
- облаштування освітнього середовища та проведення поточного, семестрового та річного оцінювання та /або державної підсумкової атестації.

Окрім того, у додатках положення представлено протокол оцінки потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти та індивідуальна програма розвитку.

4. Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О

Відповідно до 42 статті Закону України «Про професійно-технічну освіту» [24] держава гарантує особам з інвалідністю, особам з особливими освітніми потребами професійну освіту на рівні, що відповідає їхнім здібностям та можливостям.

За інших рівних умов особи з інвалідністю та особи з особливими освітніми потребами мають переважне право на зарахування до закладу професійної освіти.

У статті 14 цього ж Закону [24] говориться про те, що прийом до закладів професійної освіти осіб з особливими освітніми потребами, яким не протипоказане навчання за обраним напрямом (спеціальністю), у разі складення вступних іспитів здійснюється поза конкурсом.

Таким чином, на законодавчому рівні забезпечено право осіб із особливими освітніми потребами здобувати професійну освіту та можливість першочергового зарахування на навчання за винятком, відповідно до 5 статті [24] ситуацій, коли мають місце обмеження за медичними та віковими показниками, а також показниками професійної придатності, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

Таким чином, поза конкурсом до закладів професійної освіти вступити можуть лише ті діти з інвалідністю та особи з інвалідністю, яким не протипоказане навчання за обраною професією (спеціальністю).

Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти визначено постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 636 [27].

Документ визначає організаційні засади інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти незалежно від форми власності та

підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобування якісної професійної (професійно-технічної) освіти, перепідготовку та підвищення кваліфікації з урахуванням їх потреб та можливостей.

Відповідно до Порядку [27], прийом осіб з особливими освітніми потребами на навчання до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, яким не протипоказане навчання за обраною професією, здійснюється з урахуванням прав та гарантій, визначених законодавством. Освітні послуги надаються здобувачам освіти з особливими освітніми потребами закладами професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких осіб.

Організація освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у закладах професійної (професійно-технічної) освіти передбачає:

- створення інклюзивного освітнього середовища та забезпечення психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- приведення території закладу професійної (професійно-технічної) освіти, будівель, споруд та приміщень у відповідність з вимогами державних будівельних норм, стандартів та правил. У разі коли наявні будівлі, споруди та приміщення закладів професійної (професійно-технічної) освіти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну;
- забезпечення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами необхідними спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку згідно з типовим переліком, затвердженим МОН;
- диференційований підхід до розроблення освітньої програми, оцінки та контролю якості знань здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- застосування в освітньому процесі найбільш прийнятних для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами методів і способів спілкування, зокрема української жестової мови та рельєфно-крапкового шрифту (шрифту Брайля), із залученням відповідних фахівців і педагогічних працівників;
- забезпечення доступності інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші).

Керівник закладу професійної (професійно-технічної) освіти на підставі письмового звернення здобувача освіти з особливими освітніми потребами або одного з його батьків (чи іншого законного представника), а також висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (за наявності), що

надається інклюзивно-ресурсним центром (за умови здобуття загальної середньої освіти), індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності) утворює інклюзивну групу.

Гранична чисельність здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в одній групі визначається з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності такого здобувача освіти, спеціальності, пристосованості аудиторій тощо.

У разі потреби супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами можуть здійснювати батьки чи інші законні представники або особи уповноважені ними, соціальні працівники (робітники), волонтери (особи, діяльність яких спрямована на здійснення догляду за особами з інвалідністю та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги).

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу забезпечують асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, які беруть участь у розробленні та виконанні індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами, а також забезпечують адаптування навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності.

Для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які одночасно з набуттям кваліфікацій професійної (професійно-технічної) освіти здобувають загальну середню освіту, інклюзивне навчання організовується згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах [28].

Навчання організовується із урахуванням рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром [28].

На законодавчому рівні передбачена тісна співпраця закладу професійної освіти, в якому впроваджено інклюзивну форму навчання, із інклюзивно-ресурсними центрами, не лише на рівні консультацій учасників освітнього процесу, але й можливості безпосереднього залучення представника ІРЦ у склад команди психолого-педагогічного супроводу [28]. Зокрема, рекомендовано запрошувати фахівця інклюзивно-ресурсного центру на перше організаційне засідання команди супроводу для отримання детальних рекомендацій щодо розроблення індивідуальної програми розвитку та особливостей організації інклюзивного навчання відповідно до методичних рекомендацій щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти Міністерства освіти і науки України.

Основними завданнями інклюзивно-ресурсного центру є проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи та забезпечення системного кваліфікованого супроводу закладі професійної освіти [29], а також надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи.

У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) додатковими завданнями інклюзивного ресурсного центру є

комплексна оцінка з підготовкою відповідного висновку проводиться протягом п'яти робочих днів.

Комплексна оцінка проводиться фахівцями інклюзивно-ресурсного центру індивідуально за декількома напрямками:

- оцінка фізичного розвитку особи;
- оцінка мовленнєвого розвитку особи;
- оцінка когнітивної сфери особи;
- оцінка емоційно-вольової сфери особи;
- оцінка освітньої діяльності особи [29].

Результати комплексної оцінки оформлюються в електронному вигляді, зберігаються в інклюзивно-ресурсній центрі та надаються батькам (одному з батьків) або законним представникам особи за письмовим зверненням. Інформація про результати комплексної оцінки є конфіденційною [29].

За результатами комплексної оцінки визначаються напрями, рівень та обсяг підтримки особи з особливими освітніми потребами в освітньому процесі, надаються рекомендації щодо складення, виконання, коригування індивідуальної програми розвитку, зокрема, щодо надання корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних послуг, змісту, форм та методів навчання, враховуючи потенційні можливості особи, створення інклюзивного освітнього середовища, враховуючи особливості психофізичного порушення – доступність приміщень, використання засобів для корекції психофізичного розвитку, особливості облаштування робочого місця [29].

Висновок про комплексну оцінку надається батькам або законним представникам особи з особливими освітніми потребами у двох примірниках, один з яких подається до закладу професійної (професійно-технічної) освіти.

6.2. МАТЕРІАЛИ ТА ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

6.2.1. ДОДАТКОВА ПІДТРИМКА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Завдання до семінарського заняття

«Додаткова підтримка в освітньому процесі здобувачів з особливими освітніми потребами»

1. Опрацювати теоретичний матеріал з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми «Додаткова підтримка в освітньому процесі здобувачів з особливими освітніми потребами».
2. Навести приклади модифікації та адаптації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу).
3. Обрати заняття з професійної підготовки та підібрати до його змісту можливі адаптації та модифікації.

4. Спробуйте надати відповідь на запитання: Чому варто вкрай обережно підходити до впровадження адаптації та модифікації у закладах професійної освіти? Які ризики стають можливими?

Питання для обговорення семінарського заняття
«Додаткова підтримка в освітньому процесі здобувачів з особливими освітніми потребами»

1. Напрями та зміст психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Принципи командного підходу.
2. Індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами.
3. Сутність понять «адаптація» та «модифікація». Адаптації та модифікації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу).
4. Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Література: 3, 4, 5, 7, 14, 15, 29, 30, 31

Навчальні матеріали для самостійної роботи

1. Напрями та зміст психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Принципи командного підходу

З метою організації інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в межах існуючої штатної чисельності створюється **команда психолого-педагогічного супроводу**.

До складу команди психолого-педагогічного супроводу залучаються педагогічні працівники закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які працюють із здобувачем освіти з особливими освітніми потребами безпосередньо, зокрема майстри виробничого навчання або педагоги професійного навчання, асистент майстра виробничого навчання, асистент викладача, керівник фізичного виховання, інші педагогічні працівники відповідно до штату закладу професійної (професійно-технічної) освіти; представник адміністрації закладу професійної (професійно-технічної) освіти та інші фахівці (за потреби), а також за наявності керівник гуртка, перекладач-дактолог, завідувач гуртожитку, коменданти, вихователь, лікар, медична сестра.

Командний підхід базується на принципах:

- команда має чітко визначені цілі;
- у команді чітко визначено ролі учасників;
- команда використовує принципи ефективного спілкування;

- команда використовує структурований підхід до вирішення проблем і прийняття рішень;
- учасники команди володіють стратегіями для розв'язання конфліктів.

Із практик діяльності інклюзивних навчальних закладів можна виділити три типи команд: багатопредметні, міжпредметні та транспредметні. Порівняльну характеристику цих типів наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Порівняльні характеристики типів команд

Показники	Типи команд		
	Багатопредметні	Міжпредметні	Транспредметні
Оцінка розвитку та навчальних досягнень учня	Окремі оцінки від окремих членів команди	Окремі оцінки від окремих членів команди	Члени команди здійснюють комплексну оцінку розвитку
Розроблення індивідуальної навчальної програми	Члени команди розробляють окремі програми в рамках своєї дисципліни	Члени команди діляться один з іншим своїми розробленими програмами	Члени команди спільно розробляють навчальну програму, базуючись на пріоритетах та потребах учня із залученням його сім'ї
Реалізація індивідуальної навчальної програми	Члени команди реалізують частину програми, яка стосується їхньої компетенції	Члени команди реалізують свою частину програми і за можливості також інші частини програми	Для реалізації навчальної програм визначається основний постачальник послуг
Забезпечення зв'язків	Неформальні зв'язки	Періодичні зустрічі команди з питань окремих учнів. Члени команди відповідають за обмін інформацією між собою	Регулярні зустрічі команди, у ході яких відбувається постійний обмін інформацією, знаннями та навичками
Визначальна філософія	Розуміння важливості внеску з боку фахівців інших галузей	Готовність і здатність розроблення послуг, обмін ними та відповідальність за них в рамках загальної навчальної програми	Зобов'язання навчати, навчатися і спільно працювати в рамках міжпредметного навчання
Підвищення кваліфікації персоналу	Окремі оцінки від окремих членів команди	Окремі оцінки від окремих членів команди	Невід'ємний компонент зустрічей команди для засвоєння знань, що

			виходять за рамки власної дисципліни, та розвитку команди
--	--	--	---

До **функцій** команди психолого-педагогічного супроводу належить:

- співпраця із структурними підрозділами закладу професійної (професійно-технічної) освіти щодо організації інклюзивного навчання;
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами;
- розроблення індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами, моніторинг його виконання та корегування за потреби;
- підготовка педагогічних працівників закладу професійної (професійно-технічної) освіти та соціальних працівників, волонтерів до роботи із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами шляхом проведення лекцій, семінарів, тренінгів, засідань за круглим столом тощо;
- консультування та надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладу професійної (професійно-технічної) освіти;
- забезпечення інформаційно-просвітницької діяльності щодо формування позитивного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами;
- проведення профорієнтаційної роботи серед випускників закладів загальної середньої освіти з особливими освітніми потребами;
- співпраця із закладами соціального захисту населення, громадськими об'єднаннями тощо з метою здійснення волонтерської допомоги, спрямованої на підтримку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

2. Індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план здобувача освіти з особливими освітніми потребами

Протягом двох тижнів команда психолого-педагогічного супроводу складає індивідуальну програму розвитку (ІПР) учня за формою визначеною відповідною Постановою Кабінету Міністрів України.

ІПР підписують всі члени команди, один із батьків (чи інший законний представник) учня. Документ затверджується керівником закладу професійної освіти. ІПР переглядають не рідше ніж двічі на рік та обов'язково враховують під час освітнього процесу в інклюзивному класі.

Такий документ зберігається протягом трьох років в особовій справі учня. На вимогу батьки (інші законні представники) учня можуть отримати копію індивідуальної програми розвитку.

В індивідуальній програмі розвитку вказується:

- період виконання документу,
- загальні відомості про учня,
- контактні номери телефонів батьків (законних представників),
- індивідуальні особливості розвитку (наявних рівень знань, вмінь, навичок – компетенції),
- освітні труднощі учня, виявлені у закладі освіти – інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні,
- потреби.

Окрім того, у даному документі зазначаються рекомендації щодо організації освітнього процесу особи з особливими освітніми потребами:

1. Рекомендований **рівень підтримки**;

2. **Адаптація та модифікація** освітнього середовища:

- пристосування середовища (рівень шуму, доступність, освітлення, потреба в усамітненні, його періодичність та місце – медіатека чи ресурсна кімната);
- психолого-педагогічна адаптація (збільшення часу на виконання завдань, використання візуального розкладу, збільшення обсягу допомоги, використання заохочень, руховий режим, використання засобів для концентрації уваги;
- адаптація навчального матеріалу (картки-інструкції, картки-підказки);
- засоби альтернативної комунікації; -
- модифікація (скорочення змісту навчального матеріалу, зниження вимог для виконання завдань);
- потреба у використанні жестової мови, шрифту Брайля;
- потреба в додаткових заняттях;

3. Потреба в **консультації** фахівцями інклюзивно-ресурсного центру чи спеціальних закладів освіти;

4. Наявність індивідуального навчального плану;

5. **Додаткові** психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги;

6. Навчання за розкладом групи, за адаптованим чи за модифікованим розкладом;

7. Забезпечення **асистентом**;

8. Забезпечення **допоміжними** засобами навчання;

9. Потреба в розумному пристосуванні;

10. Особливості проведення оцінювання;

11. Потреба у продовженні строків навчання;

12. Додаткові напрями роботи (за сферами розвитку – інтелектуальною, сенсорною, мовленнєвою, емоційно-вольовою, соціальною тощо).

Індивідуальну програму розвитку підписують члени команди психолого-педагогічного супроводу. Документ погоджується одним з батьків (іншим законним представником) учня.

Для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами зміст та обсяг навчально-виробничого процесу, строк навчання визначаються освітніми програмами та робочими навчальними планами закладу професійної (професійно-технічної) освіти, які за потреби можуть бути адаптовані для отримання знань, умінь та навичок відповідно до індивідуального навчального плану згідно з індивідуальною програмою розвитку.

3. Сутність понять «адаптація» та «модифікація». Адаптації та модифікації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу)

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» визначено поняття:

- **адаптація** змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) - як зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами (далі - учні) без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання;
- **модифікація** змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – зміна змісту (шляхом спрощення, виключення, об'єднання тощо) навчання з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із зміною загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання [28].

Інформація про модифікацію та адаптацію змісту компонентів освітньої програми зазначається у навчальному плані та в індивідуальній програмі розвитку. При цьому слід враховувати те, що визначені стратегії стосуються не лише навчально-методичного забезпечення (застосовуваних інструкцій та матеріалів), а й облаштування освітнього середовища. Наприклад, для учнів, що мають труднощі V ступеня прояву (труднощі найтяжчого ступеня прояву) рекомендовано адаптацію та/або модифікацію змісту навчання, дизайну приміщень, завдань із урахуванням способу їх сприйняття учнем, збільшення часу на процедуру оцінювання, тощо.

За своєю сутністю **адаптація** є пошуком найбільш ефективних методик та умов реалізації освітнього процесу, враховуючи особливості засвоєння інформації та те, як певне порушення впливає на характер навчання учня із особливими освітніми потребами. Для досягнення освітніх завдань, відповідно, обирається найбільш ефективна стратегія.

Наприклад, розподіляємо алгоритм виконання завдання на декілька покрокових етапів, надаючи учню детальні інструкції та пояснення. При необхідності обираємо додатковий час для виконання завдань, використовуємо навідні запитання та підказки, зменшуємо кількість завдань, не змінюючи їх складність.

Окрім того, адаптація може стосуватися й інструкцій до виконання завдань, зокрема, надання алгоритму у вигляді невеликих покрокових пояснень дій або ж супровід усних інструкцій письмовими, у тому числі із застосуванням мнемотехніки чи прослуховування аудіозаписів замість самостійного читання, надання додаткового часу для виконання завдання. Доцільною також є заміна складних для розуміння слів чи фраз піктограмами, на яких схематично зображено «план дій» (табл. 4.).

Таблиця 4

Адаптація навчання

Приклади адаптації у навчання	
Подання інформації	Моніторинг засвоєння матеріалу
<ul style="list-style-type: none"> • Поділ завдань на декілька простіших • Завдання меншої тривалості або кількості (при збереженні складності) • Спрощені (адаптовані) інструкції • Покрокові інструкції алгоритми до виконання завдання • Використання «нетипових» методик (комп'ютерні технології, аудіо\відео супровід, тестові завдання, відеомодельовання, предметний матеріал) • Використання альтернативної чи додаткової систем комунікації • Особливі графічні характеристики оформлення тексту: великий шрифт, виділення, кольорові знаки 	<ul style="list-style-type: none"> • Індивідуальні тестові завдання • Зменшення кількості завдань для оцінювання • Додатковий час для виконання завдань • За необхідності – організаційна допомога асистента • Представлення завдання малій групі або особисто педагогу • Підказки до виконання завдання • Альтернативні способи демонстрації знань (презентації, виконання письмової чи графічної роботи, побудова діаграми, складання плану, створення плакату, малюнку)

Таким чином, адаптація спрямована на розробку додаткових способів подання інформації з навчальної програми для учня з ООП, пошук додаткових наочних матеріалів (карток, інструкцій) і розробку унікального способу перевірки засвоєних знань з урахуванням особливостей учня з ООП.

Адаптація є оптимальною для учнів із особливими освітніми потребами, в тому числі, тих, які відчують складнощі із навчанням, та мають порушення зору, слуху, опорно-рухового апарату, але інтелект є збереженим або наближеним до рівня нормотипових учнів.

Модифікація обов'язково передбачає спрощення змісту навчальних програм та вимог щодо їх засвоєння для конкретного учня із особливими освітніми потребами шляхом виключення або ж поєднання в одну окремих тем (чи їх частин), розроблення інтегрованих курсів. Аналогічний підхід застосовується і для вибору завдань для роботи (див. табл. 5). При цьому важливим є збереження теми і напряму матеріалу, що вивчається. Вони не повинні різнитися для учня із особливими освітніми потребами та його однолітків у межах однієї інклюзивної групи.

Модифікація навчання

Приклади модифікації у навчання	
<i>Подання інформації</i>	<i>Моніторинг засвоєння матеріалу</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Скорочення обсягу навчального матеріалу на уроці • Зменшення тем з певної навчальної дисципліни • Зміна завдання при збереженні напрямку навчання (альтернативні завдання) • Зміна складності завдання • Використання візуальних (у вигляді малюнків або піктограм) вказівок до виконання завдань • Індивідуальне повторення учневі інструкцій у спрощеній формі 	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінювання за спеціально розробленою системою відповідно до цілей ІПР

Зважаючи на характер модифікації як спрощення, скорочення, виключення та враховуючи особливості навчання у професійній освіті, слід вкрай обережно підходити до впровадження подібних стратегій, адже важливо не нашкодити ключовому завданню – підготовці фахівця, що володіє певними компетентностями та знаннями, уміннями і навичками.

4. Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти з особливими освітніми потребами

Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» № 765 від 21 липня 2021 р. визначено категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти (табл. 3): інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні соціоадаптаційні (особистісні, середовищні)/ соціокультурні. Для кожної такої категорії зазначено ступінь вияву – поодинокі незначні, труднощі легкого ступеня прояву, труднощі помірною ступеня прояву, труднощі важкого ступеня прояву, труднощі найтяжчого ступеня прояву (відповідно, перший, другий, третій, четвертий та п'ятий рівень підтримки) [30].

Оскільки для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, які одночасно з набуттям кваліфікацій професійної освіти здобувають загальну середню освіту інклюзивне навчання організовується згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, необхідно врахувати правила розподілу учнів, подані у даному документі.

Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)

Категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів)	Загальна характеристика вірогідного прояву	Ступінь прояву	Рівень підтримки
Інтелектуальні	можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву передумов інтелекту (пам'яті, уваги, мислення, мовлення, вольових процесів, мотивації тощо), власне інтелекту (здатності до узагальнення, абстрагування, міркування; продукування думки, судження; здатності робити висновки тощо), інвентарю інтелекту (набутих знань, умінь, навичок)	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5
Функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві)	можуть полягати в обмеженні життєдіяльності різного ступеня прояву слухової, зорової, опорно-рухової (кістково-м'язової), мовленнєвої функцій (стосуватися відтворення звуко-складової структури слова; розбірливості мовлення; темпу і ритму; мелодико-інтонаційного малюнку; характеристик голосу; розрізнення звуків мовлення на слух; використання словникового запасу і граматики; перебігу читання, письма, комунікації)	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5
Фізичні	можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня	поодинокі незначні труднощі	1

	прояву органів та кінцівок дитячого організму	труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найважчого ступеня прояву	5
Навчальні	можуть полягати в обмеженні або своєрідності перебігу довільних видів діяльності різного ступеня прояву (писемного виду діяльності, математичних дій тощо)	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3
		труднощі важкого ступеня прояву	4
		труднощі найважчого ступеня прояву	5
Соціоадаптаційні/ (особистісні, середовищні труднощі), соціокультурні (зокрема, взаємодія з представниками осередків окремих культур, отримання інформації засобами жестової мови тощо)	можуть полягати в наявності бар'єрів на шляху до формування навичок: пристосування до умов соціального середовища; організації адекватної системи відносин із соціальними об'єктами; прояву рольової пластичності поведінки; інтеграції в соціальні групи, засвоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового	поодинокі незначні труднощі	1
		труднощі легкого ступеня прояву	2
		труднощі помірною ступеня прояву	3

	соціального середовища, форм соціальної взаємодії	труднощі тяжкого ступеня прояву	4
		труднощі найтяжчого ступеня прояву	5

Зокрема, учнів розподіляють пропорційно між групами, враховуючи рівні підтримки:

- не більше одного учня, який потребує четвертого чи п'ятого рівня підтримки;
- не більше двох учнів, які потребують третього рівня підтримки;
- не більше трьох учнів, які потребують другого рівня підтримки;
- учні, які потребують першого рівня підтримки, розподіляються між класами без урахування кількості таких осіб.

6.2.2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ (ЗА НОЗОЛОГІЯМИ) В ЗП(ПТ)О

Завдання до семінарського заняття «Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О»

1. Опрацювати теоретичний матеріал з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми «Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О».
2. Підготувати загальні рекомендації для педагогів щодо педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями).
3. Розробити фрагмент уроку (інтегрованого заняття) з використанням технології педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями).

Питання для обговорення семінарського заняття «Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О»

1. Визначте сутність та зміст педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в ЗП(ПТ)О.

2. У чому полягають особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами (на нозологіями)?
3. Які Ви можете надати загальні рекомендації для педагогів щодо педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)?

Література: 4,10,13,17

Навчальні матеріали для самостійної роботи

Зміст педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями)

1. Педагогічна підтримка осіб, які мають труднощі у навчанні

Труднощі у навчанні пов'язані з функціональними обмеженнями слуху, мовлення, академічних здібностей, навчованості, уваги, координації, сприйняття та переробки інформації, гнучкості мислення тощо. Особи, які мають такі проблеми, відчувають труднощі запам'ятовування та відтворення інформації з пам'яті, концентрації уваги, застосування набутих знань, умінь та навичок тощо.

Найбільш поширеними в Україні є *мовленнєві порушення*

До таких порушень належать:

- дислалія (порушення звуковимови);
- порушення голосу (дистонія та афонія);
- ринолалія (порушення звуковимови і тембру голосу, пов'язане з вродженим дефектом будови артикуляційного апарату);
- дизартрія (порушення звуковимови та мелодико-інтонаційної сторони мовлення, зумовлені недостатністю іннервації м'язів артикуляційного апарату);
- заїкання;
- алалія (відсутність або недорозвиток мовлення у дітей, зумовлене органічним ураженням головного мозку);
- афазія (повна або часткова втрата мовлення, спричинена органічним локальним ураженням головного мозку);
- загальний недорозвиток мовлення;
- порушення письма (дисграфія) та читання (дислексія).

Учні з мовленнєвими порушеннями мають функціональні або органічні відхилення у стані центральної нервової системи. Вони часто скаржаться на головні болі, нудоту, запаморочення. У багатьох з них спостерігаються порушення рівноваги, координації рухів, недиференційованість рухів пальців рук та артикуляційних рухів. Під час навчання вони швидко виснажуються, втомлюються. Їм притаманні дратливість, збудливість, емоційна нестійкість. У них спостерігається нестійкість уваги і пам'яті, низький рівень контролю за

власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, низька розумова працездатність; часто виникають невротичні реакції на зауваження, низьку оцінку чи несхвальні висловлювання вчителя або дітей.

Особливу групу серед учнів з порушеннями мовлення складають учні з **розладами процесів читання і письма**.

Труднощі сприйняття тексту (дислексія) характеризується як нездатність сприймати друкований чи рукописний текст і трансформувати його у слова.

При дислексії під час читання спостерігаються такі типи помилок: заміни і змішування звуків, частіше близьких за акустико-артикуляційними ознаками; побуквене читання; спотворення звукоскладової структури слова, що проявляються у пропусках приголосних (при збігу) і голосних, додаваннях, перестановках, пропусках звуків і складів; вади розуміння прочитаного, які проявляються на рівні окремого слова, речення, тексту в цілому (без розладів технічної сторони читання); аграматизми, що проявляються на аналітико-синтетичному і синтетичному етапах опанування навички читання (проблеми у використанні відмінкових закінчень, закінчень дієслів, узгодження іменника й прийменника тощо).

Допомога таким учням має бути комплексною і здійснюватися групою спеціалістів: невропатологом, логопедом, психологом, педагогом. Ефективність роботи значною мірою визначається своєчасністю вжитих заходів та вибором оптимального методу й темпу навчання.

Порушення опанування письма – дисграфія – спотворення чи заміна букв, викривлення звуко-складової структури слова, порушення злитого написання слів і речень, аграматизми. В основу класифікації дисграфії покладено несформованість певних операцій процесу письма:

- артикуляційно-акустична дисграфія проявляється в змінах, пропусках букв, які відповідають пропускам і замінам звуків в усному мовленні;
- дисграфія на основі порушення фонематичного розпізнавання проявляється в замінах букв відповідних фонематично близьким звукам, хоча в усному мовленні звуки вимовляються правильно; (робота щодо усунення цих двох видів розладів спрямовується на розвиток фонематичного сприймання: уточнення кожного звука, який заміщується, вироблення артикуляційного та слухового образів звуків);
- дисграфія на основі порушення мовного аналізу і синтезу, що проявляється у спотворенні звуко-буквенної структури слова, поділі речень на слова;
- граматична дисграфія пов'язана з недорозвитком граматичної будови мовлення (морфологічних та синтаксичних узагальнень);
- оптична дисграфія пов'язана з недорозвитком зорового аналізу і синтезу та просторових уявлень, що проявляється в замінах і

спотворенні букв на письмі; до оптичної дисграфії належить і дзеркальне письмо.

Заїкання – одне з найскладніших і тривалих мовленнєвих порушень. Медики характеризують його як невроз (диско ординацію скорочень м'язів мовленнєвого апарату). Педагогічне трактування: це розлад темпу, ритму, плавності мовлення судомного характеру. Психологічне визначення: це розлад мовлення з переважним порушенням його комунікативної функції. Мовна судомна перериває мовленнєвий потік зупинками різного характеру. Судоми виникають тільки при продукуванні мовлення. Заїкання буває невротичне та неврозоподібне.

При заїканні з учнем працюють логопед, невропатолог, психотерапевт, психолог, педагог. Лише команда, до складу якої входять ці фахівці, може кваліфіковано розробити комплексні заходи щодо подолання заїкання.

Логопед може призначити охоронну терапію – режим мовчання, а лікар – проведення всього комплексу лікування, яке рекомендоване при невротичних станах у дітей. Незалежно від форми заїкання, усім учням паралельно з логопедичними, необхідні заняття з логоритміки, медикаментозне та фізіотерапевтичне лікування.

Що потрібно знати викладачу

- Зверніться до психолога та логопеда, поговоріть із батьками. Виконуйте усі настанови та рекомендації фахівців.
- Запитуйте в учня (учениці) про труднощі, які він/вона відчуває під час сприйняття, обробки, застосування інформації (нового матеріалу). З'ясуйте, яку інформацію учень не сприймає.
- Запропонуйте інший спосіб (якщо учень не може читати, поясніть усно, якщо не сприймає на слух – подайте у письмовому вигляді).
- Виконуйте всі рекомендації логопеда, інших фахівців, батьків щодо спеціальних вправ та адаптації матеріалу для конкретного учня.
- Дізнайтеся про можливості використання спеціальних комп'ютерних програм (наприклад, перетворення друкованого тексту в аудіовідтворення), інших технічних засобів, залежно від особливостей навчання конкретного учня.

2. Педагогічна підтримка осіб із затримкою психічного розвитку

Затримка психічного розвитку може зумовлюватися багатьма чинниками: спадкова схильність, порушення функціонування мозку в період внутрішньоутробного розвитку, пологові ускладнення, хронічні й тривалі захворювання в ранньому дитинстві, невідповідні умови виховання тощо.

Залежно від цих факторів виділяють різні форми затримки.

Затримка конституціонального та соматогенного походження – дитина мініатюрна і зовні тендітна, структура її емоційно-вольової сфери відповідає більш ранньому вікові, часті хвороби знижують вимогливість батьків,

загальна слабкість організму знижує продуктивність її пам'яті, уваги, працездатності, гальмує розвиток пізнавальної діяльності.

Затримка психогенного походження – зумовлена невідповідними умовами виховання (надмірна опіка чи недостатнє піклування). Розвиток затримується внаслідок обмеження комплексу подразнень, інформації, що надходить з оточуючого середовища.

Затримка церебрально-органічного походження – найстійкіша і найскладніша, зумовлена ураженням головного мозку дитини внаслідок патологічних впливів (переважно у другій половині вагітності). Характеризується зниженою научуваністю з огляду на низький рівень розумового розвитку і проявляється у труднощах засвоєння навчального матеріалу, відсутністю пізнавального інтересу та мотивації навчання.

Значна частина дітей із затримкою психічного розвитку, після отримання своєчасної корекційної допомоги, засвоює програмовий матеріал. Водночас чимало учнів і в наступні роки навчання потребують особливих умов організації педагогічного процесу через значні труднощі у засвоєнні навчального матеріалу.

Учень, який має подібні труднощі, потребує ретельного психолого-педагогічного вивчення для визначення оптимальних та ефективних методів навчання. Робота з батьками таких дітей має виключно важливе значення, оскільки їхнє розуміння природи труднощів і відповідна допомога в колі родини сприятимуть подоланню труднощів у навчанні.

Що потрібно знати викладачу

- Зосередьте увагу на сильних сторонах учня і спирайтеся на них у процесі навчання, водночас будьте готові, що доведеться поступово заповнювати прогалини у знаннях, уміннях і навичках учня.
- Подавайте зміст навчального матеріалу невеликими частинами, використовуючи мультисенсорний підхід (слуховий, візуальний, маніпуляційний). Якомога більше повторюйте та закріплюйте вивчене.
- Заохочуйте учня, підтримуйте позитивну мотивацію навчання.
- Дещо сповільніть темп навчання, зважаючи на знижені психічну витривалість і розумову працездатність учня. Будьте терплячими, якщо учневі необхідно пояснити чи показати щось багаторазово. Віднайдіть оптимальний варіант взаємодії з ним (поясніть новий матеріал до уроку, на занятті дайте письмовий тезовий план, алгоритм дій тощо).
- Розчленуйте завдання на окремі невеликі частини. Якщо необхідно – складайте письмовий алгоритм поетапного виконання завдання. Усні інструкції давайте по одній, доки учень не навчиться утримувати у пам'яті одразу кілька.
- Практикуйте прикладне застосування набутих учнем знань.

- Спільно з учнем покроково аналізуйте виконання завдання.
- Урізноманітнюйте навчальну діяльність, забезпечуйте плавний перехід від одних видів діяльності до інших.
- Завдання мають відповідати можливостям учнів і виключати відчуття стійких невдач.
- Надавайте учням достатньо часу для виконання завдання та практичного застосування нових умінь і навичок, однак, надто тривале виконання однієї справи може стомити його.
- Подолання труднощів у навчанні – це результат спільної тривалої та копіткої роботи педагогів, психологів, батьків і навіть терапевтів.

3. Педагогічна підтримка осіб із порушеннями сенсорних аналізаторів

Порушення зору. На сьогодні в Україні порушення зору посідають перше місце серед інших розладів. До цієї групи належать сліпі (близько 10%) та слабозорі (люди зі зниженим зором). Сліпими вважаються особи, у яких повністю відсутні зорові відчуття або ж ті, котрі мають лише незначну частку світловідчуттів (гострота зору до 0,004); слабозорими – ті, хто має значне зниження зору (у межах від 0,05 до 0,2 при використанні коригуючи окулярів).

Основною причиною зниження гостроти зору є вроджені захворювання або аномалії очей (70% випадків). Фактори, що спричинюють аномалії очей, надзвичайно різноманітні. Серед ендегенних (внутрішніх) – спадковість, гормональні порушення у матері та плоду, резус-несумісність, вік батьків, порушення обміну речовин тощо. До ендегенних (зовнішніх) факторів можна віднести різноманітні інтоксикації, інфекційні та вірусні захворювання та ін.

Серед поширених розладів органів зору – мікрофтальм, анофтальм, катаракта, глаукома, атрофія зорового нерва, дегенерація сітківки, астигматизм, короткозорість, далекозорість і т. ін.

Захворювання очей призводить до складних порушень зорової функції – знижується гострота, звужується поле зору, порушується просторовий зір.

Унаслідок неповного чи спотвореного сприйняття довкілля уявлення таких дітей певною мірою збіднені, фрагментарні, одержана інформація погано запам'ятовується. Учні відчувають труднощі під час читання, письма, практичних робіт, швидко стомлюються, що зумовлює зниження розумової та фізичної працездатності. Саме тому вони потребують дозованого зорового навантаження та охоронного режиму під час організації навчального процесу.

З огляду на те, що впродовж навчання зір учнів може змінюватися (відповідно змінюватимуться офтальмологічні рекомендації), необхідна скоординована робота педагогів, лікаря, офтальмолога та батьків, які мають тримати під контролем допустимі фізичні та зорові навантаження учня.

Організуючи навчальний процес для таких учнів, педагог має врахувати офтальмологічні дані щодо ступеня зниження зору, характеру захворювання,

особливостей його перебігу та прогнозу на майбутнє (можливість погіршення чи покращення). З огляду на це, педагог має бути поінформованим про рекомендації офтальмолога стосовно використання звичайних і спеціальних засобів корекції (окуляри, контактні лінзи тощо) та додаткових засобів, що покращують зір (збільшувані лінзи, проектори, тифлоприлади, аудіозаписи, спеціальні комп'ютерні програми, що трансформують письмовий текст у звуковий та ін.). педагог має знати, кому з учнів окуляри призначені для постійного використання, а кому для роботи лише на далекій чи близькій відстані, та контролювати дотримання дітьми визначеного режиму.

Лікар має надати рекомендації щодо освітлення робочого місця учня (це не завжди перша парта чи місце біля вікна).

Що потрібно знати викладачу

- Через кожні 10–15 хвилин учень має 1–2 хвилини перепочити, роблячи спеціальні вправи.
- Освітлення робочого місця учня має бути не менше 75–100 кд/м².
- Приберіть усі перешкоди на шляху до робочого місця учня.
- В унаочненнях доцільно збільшити штифт, фон зробити не білим, а світло-жовтим чи світло-зеленим.
- Пишучи на дошці, намагайтеся розташувати матеріал так, щоб в учня він не зливався в суцільну лінію. З'ясуйте, написи яким кольором крейди учень бачить краще.
- Давайте можливість учням підійти до дошки чи унаочнення, щоб краще роздивитися написане.
- Озвучуйте все, що пишете.
- Намагайтеся все, що пишете на дошці, продублювати роздатковим матеріалом.
- Зверніть увагу на якість роздаткового матеріалу: має бути матовий, а не глянцева папір, шрифт великим і контрастним.
- Учневі з порушенням зору потрібно більше часу на виконання вправ, читання тексту. Не переобтяжуйте учня читанням великих текстів під час самостійного опрацювання матеріалу, краще поясніть ще раз усно, переконайтеся, що він усе зрозумів.
- За можливості, можна використовувати аудіозаписи. Такі організації, як УТОС, мають аудіобібліотеки літературних творів та інших навчальних матеріалів, якими вчитель може скористатися для індивідуалізації занять зі слабозорими учнями.
- Доцільно переглянути вимоги до письмових робіт. Іноді слабозорому учневі необхідно писати з використанням трафарету, щоб правильно розташувати текст на сторінці та дотримуватися рядків.

- Частіше перевіряйте розуміння учнем матеріалу, який подається на уроці.
- Стежте за поставою учня, однак, не обмежуйте його, коли він надто близько підносить тексти до очей.
- Учень може погано бачити вираз вашого обличчя і не розуміти, що ви звертаєтесь саме до неї. Краще підійти до учня, і торкаючись його, звернутися на ім'я.
- Не робіть зайвих рухів і не затуляйте учневі джерело світла, не використовуйте невербальні засоби спілкування (кивання головою, рухи рук тощо).

Порушення слуху

Поняття «*порушення слуху*» часто використовується для описання широкого діапазону розладів, пов'язаних зі зниженням слуху, що включає і глухоту. 6 із 1000 новонароджених дітей мають порушення слуху, в 1 із 6 фіксують глухоту.

Серед поширених причин зниження слуху можна назвати: пологові травми, інфекційні захворювання, отити, запалення, наслідки вживання певних медичних препаратів тощо.

Глухота визначається як цілковита відсутність слуху або його значне зниження, унаслідок чого сприймання та розпізнавання усного мовлення неможливе.

Порівняно з глухими, діти зі зниженим слухом (слабочуючі) мають слух, який із допомогою аудіопідсилювальної апаратури дає змогу сприймати мовлення оточуючих та самостійно опановувати мовлення (хоч і певною мірою спотворено). Загалом, діти, які мають втрату слуху від 15 до 75 дБ, вважаються слабочуючими, вище ніж 90 дБ – глухими (за педагогічною класифікацією).

За статистичними даними, близько 10–12% населення має той чи інший ступінь зниження слуху.

Частково зниження слуху компенсується слуховими апаратами та кохлеарними імплантатами. За належних умов навчання у дітей з порушеним слухом формується мовленнєве спілкування та розвивається мовленнєвий слух, що дає їм можливість достатньо успішно навчатися у звичайних школах, отримувати вищу та професійну освіту.

Водночас необхідно враховувати певні особливості учнів із порушеннями слуху. Деякі слабочуючі можуть чути, однак сприймають окремі звуки спотворено, особливо початкові і кінцеві звуки у словах. У цьому випадку потрібно говорити дещо гучніше і чіткіше, добираючи прийнятну для учня гучність. В інших випадках потрібно знизити висоту голосу, оскільки учень не в змозі сприймати на слух високі частоти. У будь-якому випадку вчитель має ознайомитися з медичною карткою учня, проконсультуватися зі шкільним лікарем, отоларингологом, сурдопедагогом, логопедом, батьками, учителями, у яких навчався учень у попередні роки щодо створення та дотримання особливих

умов його навчання. Порадьтеся з фахівцями стосовно можливостей індивідуального слухового апарату учня, спеціальних вправ для розвитку мовного дихання, відпрацювання вимови.

Що потрібно знати викладачу

- Учень має сидіти достатньо близько, добре бачити педагога, та унаочнення. Він має чітко бачити артикуляційний апарат усіх учасників уроку.
- Використовуйте якомога більше унаочнень.
- Стежте за тим, щоб учень отримував інформацію в повному обсязі. Звукову інформацію необхідно підкріплювати та дублювати зоровим сприйняттям тексту, таблиць, опорних схем тощо.
- Починаючи розмову, приверніть увагу учня: назвіть його на ім'я чи торкніться його руки. Звертаючись і розмовляючи з учнем, дивіться на нього, щоб він міг бачити всі ваші рухи (артикуляцію, вираз обличчя, жести, мову тіла).
- Перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу, інструкцій щодо виконання завдання тощо, переконайтеся, що учень дивиться на Вас і слухає.
- Не затуляйте обличчя руками, не говоріть, обернувшись до учня спиною. Якщо необхідно – зробіть запис на дошці, а потім, повернувшись обличчям до класу, повторіть написане та прокоментуйте.
- Говоріть достатньо гучно (але не надто – це спотворює слова), у нормальному темпі, не перебільшуючи артикуляцію, рухи губами.
- Час від часу переконуйтеся, що учень Вас розуміє. Не вважатиметься нетактовним запитати його про це. Якщо учень просить щось повторити, спробуйте перефразувати повідомлення, уживаючи короткі прості речення.
- Якщо Ви не зрозуміли відповідь учня, попросіть його повторити ще раз чи написати те, що він хотів повідомити.
- Якщо Ви повідомляєте складний матеріал, що містить терміни, формули, дати, прізвища, географічні назви, доцільно надати його учневі в письмовій формі. Використовуйте роздатковий матеріал, що найповніше передає зміст заняття.
- Переконайтеся, що всі слова в тексті зрозумілі, коли можливо, спрощуйте його.
- Ініціюйте мовленнєве спілкування учня. Не перебивайте його, дайте можливість висловити думку.

4. Педагогічна підтримка осіб із порушенням опорно-рухового апарату

Такі розлади спостерігаються у 5–7% населення і можуть бути вродженими чи набутими. Серед порушень опорно-рухового апарату виділяють:

- захворювання нервової системи: дитячий церебральний параліч; поліомієліт;
- вроджені патології опорно-рухового апарату: вроджений вивих стегна, кривошия, клишоногість та інші деформації стоп; аномалії розвитку хребта (сколіоз); недорозвиток і дефекти кінцівок: аномалії розвитку пальців кисті; артрогрипоз (природжене каліцтво);
- набуті захворювання та ураження опорно-рухового апарату: травматичні ушкодження спинного мозку і кінцівок; поліартрит; захворювання скелету (туберкульоз, пухлини кісток, остеомієліт); системні захворювання скелету (хондродитрофія, рахіт).

У всіх цих дітей провідним порушенням є недорозвиток, зміна або втрата рухових функцій. Домінуючим серед цих розладів є дитячий церебральний параліч (близько 90 %).

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) виникає внаслідок уражень мозку плоду в допологовий період та під час пологів. Серед факторів, що призводять до церебрального паралічу – киснева недостатність, пологові черепно-мозкові травми, інтоксикація в період вагітності, інфекційні захворювання тощо. Частота дитячого церебрального паралічу в популяції – 1,7 випадку на 1000 дітей.

Характерними для ДЦП є рухові розлади (паралічі, неповні паралічі), неспроможність контролювати та координувати рухи, мимовільність рухів, порушення загальної та дрібної моторики, рівноваги, просторової орієнтації, мовлення, слуху та зору, залежно від того, які відділи мозку зазнали ураження, підвищена виснажливність, нестійкий емоційний тонус. Ці стани можуть посилюватися при хвилюванні, несподіваному зверненні до учня, перевтомі, намаганнях виконати певні цілеспрямовані дії. Чим значніші ураження мозку, тим сильніші прояви церебрального паралічу, проте він не прогресує з часом.

Залежно від тяжкості ураження такі учні можуть пересуватися самостійно, на милицях, за допомогою «ходунка», у візку. Водночас чимало з них можуть навчатися за умови створення для них безбар'єрного середовища, забезпечення спеціальним устаткуванням (пристрої для письма: шини, які допомагають краще контролювати рухи рук; робоче місце, що дає змогу утримувати певне положення тіла тощо).

Зазвичай, учні із церебральним паралічем можуть потребувати різних видів допомоги. Спеціальне навчання та послуги можуть охоплювати фізичну терапію, окупаційну терапію та логопедичну допомогу.

Фізична терапія допомагає розвивати м'язи, навчитися краще ходити, сидіти та утримувати рівновагу.

Окупаційна терапія допомагає розвивати моторні функції (одягатися, їсти, писати, виконувати повсякденні дії).

Логопедичні послуги допомагають розвивати комунікаційні навички, коригувати порушену вимову (що пов'язано зі слабкими м'язами язика та гортані).

Що потрібно знати викладачу

- Дізнайтеся більше про церебральний параліч, про організації, які надають допомогу, та джерела, з яких Ви можете отримати корисну інформацію.
- Інколи вигляд учня з церебральним паралічем справляє враження, що він не зможе навчатися так, як інші. Зосередьте увагу на конкретному учневі та дізнайтеся безпосередньо про його особисті потреби і здібності.
- Проконсультуйтеся з іншими педагогами стосовно організації навчального середовища саме для цього учня.
- Шлях учня до його робочого місця має бути безперешкодним (зручне відкривання дверей, достатньо широкі проходи між столами тощо). Продумайте, яким чином він діставатиметься до закладу освіти, пересуватиметься, користуватиметься туалетом тощо. Ймовірно у закладі доведеться зробити певні архітектурні зміни (пандус, спеціальні поручні, пристосування в туалеті тощо).
- Можливо, знадобиться, щоб хтось із персоналу чи учнів завжди був готовий допомогти учневі з церебральним паралічем (потримати двері, доки заїде візок, під час подолання сходів тощо). Такі помічники мають бути проінструктованими спеціалістом (ортопедом, фізіотерапевтом, інструктором із лікувальної фізкультури).
- Навчіться використовувати допоміжні технології. Знайдіть експертів у школі та поза її межами, які б допомогли Вам. Допоміжні технології можуть зробити Вашого учня незалежним (спеціальні пристрої для письма, додаткове устаткування для комп'ютера тощо).
- З допомогою фахівців чи батьків облаштуйте робоче місце учня з урахуванням його фізичного стану та особливостей розвитку навчальних навичок (для утримання постави у зручному положенні, для обмеження мимовільних рухів, полегшення письма, читання).
- Проконсультуйтеся з фізіотерапевтом стосовно режиму навантаження учня, необхідних перерв і вправ. Нагадуйте про це учневі та стежте, щоб він не перевтомлювався.

- Знизьте вимоги до письмових робіт учня. Можливо, йому буде зручно використовувати спеціальні пристосування, комп'ютер чи інші технічні засоби.
- Стежте, щоб необхідні матеріали, навчальне приладдя, унаочнення були в межах досяжності учня.
- Не обтяжуйте учня надмірним піклуванням. Допомагайте, коли напевно знаєте, що він не може щось подолати, або коли він звернеться по допомогу.
- Учневі необхідно більше часу для виконання завдання. Адаптуйте справи відповідним чином, розробіть завдання у вигляді тестів тощо.

5. Педагогічна підтримка осіб з емоційно-вольовими порушеннями

Синдром гіперактивності та дефіцит уваги – один із поширених розладів, притаманний за різними даними до 15% дітей та до 4-5% дорослих. Причини цього стану досі вивчаються. Серед факторів, що спричинюють його, можна виділити спадкові та соматичні порушення. У таких учнів спостерігається комплекс клінічних, фізіологічних, психологічних і біохімічних змін, іноді певні мінімальні мозкові дисфункції. Водночас такий стан може нагадувати низку інших порушень: неврози, затримку психічного розвитку, аутизм, деякі психічні розлади. Іноді гіперактивність із дефіцитом уваги важко відмежувати від нормального розвитку з характерною для певного віку руховою активністю, від особистостей темпераменту окремих учнів. Зазвичай цей стан частіше спостерігається у хлопців.

Серед характерних ознак гіперактивності з дефіцитом уваги можна виділити надмірну активність, порушення уваги, імпульсивність у соціальній поведінці, проблеми в стосунках із оточуючими, порушення поведінки, труднощі у навчанні, низьку академічну успішність та самооцінку тощо.

Якщо учневі вчасно не надається психолого-педагогічна допомога, у підлітковому та дорослому віці цей стан може перерости в антисоціальну поведінку.

Педагог, помітивши ознаки гіперактивності з дефіцитом уваги, має залучити до команди фахівців психолога, невропатолога, терапевта, батьків. В окремих випадках може знадобитися медикаментозне лікування. У повсякденній роботі та спілкуванні з учнем всі члени команди мають дотримуватися виробленої спільної стратегії поведінки. Корисними будуть і сімейні психологічні тренінги, які знизять рівень стресу в родині, зменшать імовірність конфліктів у соціальній взаємодії з дитиною, вироблять у батьків навички позитивного спілкування з нею.

Що потрібно знати викладачу

- Найдоцільніше посадити учня за першу парту, він менше відволікатиметься.

- Види діяльності на уроці мають бути структурованими для учня у вигляді картки чітко сформульованих дій, алгоритму виконання завдання.
- Вказівки мають бути короткими та чіткими, повторюватися.
- Учневі важко зосередитися, тому його потрібно спонукати до виконання, контролювати цей процес до його завершення, адаптувати завдання таким чином, щоб учень встигав працювати у темпі всього класу.
- Знаходьте різноманітні можливості для виступу учня перед класом (групою).
- Навчальний матеріал потрібно по можливості унаочнити настільки, щоб він утримував увагу учня і був максимально інформативним.
- Потрібно виробляти позитивну мотивацію у навчанні.
- Спирайтеся на сильні сторони учня, відзначайте його особливі успіхи, особливо в діяльності, до якої він виявляє інтерес.
- У разі епатажних чи неадекватних проявів чи дій учня дотримуйтеся тактики поведінки, обраної командою фахівців.
- Тісно та якомога частіше спілкуйтеся і співпрацюйте з батьками учня.

6.3. ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СЛУХАЧА

Тема 1. Порядок організації інклюзивного навчання в ЗП(ПТ)О

1. Як змінювалося еволюційне ставлення до осіб з порушеннями розвитку? На якому етапі розвитку щодо визнання прав та потреб інвалідів сьогодні знаходиться українське суспільство?
2. Якими є принципові відмінності між поняттями «сегрегація», «інтеграція», «інклюзія»? Наведіть приклади сегрегації, інтеграції, інклюзії осіб з особливими освітніми потребами.
3. Проаналізуйте переваги інклюзивного навчання для усіх учасників навчально-виховного процесу.
4. Назвіть основні міжнародні та вітчизняні документи, які закріплюють право осіб з особливими освітніми потребами на якісну освіту.
5. Які нормативно-правові документи забезпечують організацію інклюзивного навчання у закладах професійної освіти?
6. Які, на Вашу думку, перспективні напрями розвитку інклюзії в ЗП(ПТ)О?
7. В якому нормативному документі визначено напрями та зміст психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами?
8. Хто є учасником команди психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами?
9. Визначте основні принципи командного підходу у роботі із здобувачами освіти з особливими освітніми потребами.
10. Сформулюйте алгоритм складання індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану здобувача освіти з особливими освітніми потребами.
11. Визначте сутність понять «адаптація» та «модифікація». В чому полягає їх принципова відмінність?
12. Які адаптації та модифікації змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) можливо використати для роботи з учнями з особливими освітніми потребами за різними нозологіями?
13. Які є складнощі та ризики використання адаптацій та модифікацій для професійної освіти? Чому варто вкрай обережно підходити до впровадження адаптації та модифікації в ЗП(ПТ)О?

Література: 11, 16, 18-25, 27, 28, 30

Тема 2. Додаткова підтримка в освітньому процесі здобувачів з особливими освітніми потребами

1. Яким нормативним документом визначено категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти?
2. Схарактеризуйте категорії особливих освітніх потреб - інтелектуальні, функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві), фізичні, навчальні соціоадаптаційні (особистісні, середовищні)/соціокультурні.
3. Визначте сутність та зміст підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в ЗП(ПТ)О.
4. Сформулюйте критерії визначення та умови забезпечення підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами за рівнями.
5. Визначте сутність та зміст індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти з особливими освітніми потребами та механізм її реалізації.

Література: 3, 4, 5, 7, 14, 15,29, 30, 31

Тема 3. Особливості педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями) в ЗП(ПТ)О

Рекомендовані питання для обговорення

1. Сутність та зміст педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.
2. Педагогічна підтримка осіб, які мають труднощі у навчанні.
3. Педагогічна підтримка осіб, які мають затримку психічного розвитку.
4. Педагогічна підтримка осіб із порушеннями сенсорних аналізаторів (зору, слуху).
5. Педагогічна підтримка осіб із порушеннями опорно-рухового апарату.
6. Педагогічна підтримка осіб з емоційно-вольовими порушеннями та осіб з аутизмом.
7. Підготувати загальні рекомендації для педагогів щодо педагогічної підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (за нозологіями).

Література: 4,10,13,17

6.4. КОМПЛЕКС ПРАКТИЧНИХ (ТЕСТОВИХ) ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ Й САМООЦІНКИ

1. Законодавство якої країни диктувало виявляти фізично неповносправних дітей і відділяти їх від здорових, оберігаючи в такий спосіб державний устрій і сповідуючи ідею «фізичної повноцінності» своїх громадян:

- а) *давньогрецька Спарта*
- б). Єгипет
- в) Давня Русь
- г) Шотландія

2. Вставте пропущене:

Індивідуальну програму розвитку переглядають не рідше ніж _____ та обов'язково враховують під час освітнього процесу в інклюзивному класі

- а) раз на рік
- б) *двічі на рік*
- в) тричі на рік
- г) щомісяця

3. В якому документі вперше на законодавчому рівні визначено поняття: інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, індивідуальний навчальний план, індивідуальна програма розвитку, розумне пристосування, універсальний дизайн у сфері освіти:

- а) *Закон України «Про освіту» (2017)*
- б) Закон України «Про професійно-технічну освіту» (1998)
- в) Конституція України
- г) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (2019)

4. Зміна методів і способів навчання, рівня складності завдань з урахуванням індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами без зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання – це:

- а) *адаптація*
- б) пристосування
- в) модифікація
- г) налаштування

5. Хто НЕ є членом команди психолого-педагогічного супроводу здобувача освіти з особливими освітніми потребами:

- а) майстри виробничого навчання
- б) кухар
- б) асистент викладача
- г) керівник фізичного виховання

6. Яке визначення інклюзивного навчання є найбільш повним:

- а) *система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників*
- б) створення для учня індивідуального навчального плану
- в) забезпечення учня медико-соціальним і психолого-педагогічним супроводом під час навчально-виховного процесу
- г) створення середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку

7. Що НЕ є компонентом психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти з особливими освітніми потребами під час освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти:

- а) *змістовий компонент*
- б) навчально-організаційний компонент
- б психологічний компонент
- г) соціальний компонент

8. Інклюзивна освіта — це:

- а) *система освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу*
- б) фізичне залучення учнів з особливими освітніми потребами до навчальних закладів
- в) створення в загальноосвітньому закладі безбар'єрного середовища (пандуси, тифло-, сурдоприлади, освітлення, спеціальних технічних засобів тощо), позитивного психологічного клімату
- г) співпраця загальноосвітнього навчального закладу з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей.

9. Командний підхід – це (оберіть зайве твердження):

- а) Опора на реальні міжособистісні соціальні відносини, процеси, явища
- б) Співпраця з батьками
- в) Педагогічна взаємодія, орієнтована на область підсвідомості
- г) Створення сприятливої атмосфери в колективі

10. Яким нормативним документом визначено категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів) здобувачів освіти?

- а) Законом України «Про освіту» (2017)
- б) *Постановою Кабінету Міністрів України . № 765 від 21 липня 2021 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами»*
- в) Конституцією України
- г) Конвенцією про права дитини (1989)

11. Визначте фактори, які гальмують розвиток інклюзивного навчання в Україні:

- а) усі відповіді вірні
- б) невідповідність педагогів до інклюзивного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами
- в) систему суспільного ставлення до осіб з порушеннями розвитку
- г) процеси стихійної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх закладів

12. До вагомих переваг системи спеціальної освіти в Україні відносяться:

- а) підготовка вихованців до самостійного життя шляхом надання їм професійної підготовки згідно з їхніми можливостями.
- б) ізольованість дітей, обмеженість розвитку життєвих компетенцій
- в) недостатня індивідуалізованість та особистісна зорієнтованість навчально-виховного процесу
- г) труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості

6.5. ГЛОСАРІЙ КЛЮЧОВИХ СЛІВ

Адаптація – зміна характеру подання навчального матеріалу, не змінюючи змісту або концептуальної складності навчального завдання. Зміна умов виконання завдання.

Здобувачі освіти з особливими освітніми потребами – особи з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Індивідуальна програма розвитку (ІПР) – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуальна навчальна програма – документ (частина ІПР), який окреслює коло знань, умінь і навичок, що підлягають засвоєнню з кожного окремого навчального предмету у процесі навчання у закладі загальної середньої освіти з метою реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини з особливими освітніми потребами. Містить перелік тем матеріалу, що вивчається, рекомендації щодо кількості годин на кожен тему, час, відведений на вивчення всього курсу.

Інклюзія – забезпечення ситуації, що унеможлиблює обставини, за яких особистість, незалежно від свого соціального статусу, віку, наявності чи відсутності порушень психофізичного розвитку та інвалідності, опиняється поза суспільними стосунками, поза освітнім процесом.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, яка ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;

Інклюзивна група – група у закладі професійної (професійно-технічної) освіти, в якій поряд з іншими здобувачами освіти навчаються одна або більше осіб з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Комплексна оцінка – збір та інтерпретація інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб та визначення її освітніх труднощів, розроблення рекомендацій щодо її індивідуальної освітньої траєкторії, модифікації чи адаптації освітньої програми (навчальних

предметів), організації освітнього середовища, особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.

Модифікація - зміна змісту або понятійної складності навчального завдання. Частіше використовується при роботі з учнями, які мають значні когнітивні порушення. Інколи учні можуть потребувати модифікованих програм тільки з окремих дисциплін.

Особа з інвалідністю – особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити соціальний захист.

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти з інклюзивним навчанням – це взаємоузгоджена комплексна діяльність команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум.

Ресурсна кімната – спеціально облаштована кімната (частина кімнати), що має відповідний розподіл функціональних зон, призначена для розвитку учнів з особливими освітніми потребами, гармонізації їх психоемоційного стану та психологічного розвантаження, надання (проведення) індивідуальних та/або групових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (занять).

Рівні підтримки – обсяг тимчасової або постійної підтримки учнів в освітньому процесі відповідно до їх особливих освітніх потреб, що надається в закладі освіти.

Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами.

Універсальний дизайн – дизайн предметів, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну. «Універсальний дизайн» не виключає допоміжних пристроїв для конкретних груп осіб з інвалідністю, де це необхідно.

7. КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ

За консультаціями чи уточненнями окремих питань електронного курсу можна звернутися до доцентки кафедри Коссової-Сіліної Галини за адресою siolga13@gmail.com або у вайбер за номером +38-050-774-77-44

8. ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА

Основні ресурси

1. Васильєва Г.І., Любарець В.В. Термінологічний словник-інклюзія. Київ: Міленіум. 2018. 42с. URL: https://uvu.org.ua/wpcontent/uploads/2021/09/Terminology_2.pdf
2. Інклюзивне навчання: інформаційний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти/ упорядники Н. Софій, Ю. Найда, URL: https://knowledge.org.ua/wpcontent/uploads/2020/08/School__inclusive_education_brochure2019.pdf
3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок». 2019. 304 с. URL: [http://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimy%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyshchi%20\(Kolupaieva_Taranchenko\).pdf](http://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%98%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D1%8F/Navch%20ditei%20z%20osobl%20osvitnimy%20potrebamy%20v%20inkl%20seredovyshchi%20(Kolupaieva_Taranchenko).pdf)
4. Кучерак І.В. Інклюзивне навчання у закладах професійної освіти: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ. 2022. URL: <https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/Посібник-Кучерак-ІВ.pdf>
5. Методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів І рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти /уклад. Л.Прохоренко, Н. Ярмола та інші. URL: https://ispukr.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Метод.-рекомендації_для_ЗЗСО.pdf
6. Навчальний курикулум з інклюзивної освіти: Теорія та методика інклюзивного навчання /Уклад. Л.М.Сидорів, за ред. С.М.Сидоріва. Івано-Франківськ: видавець Кушнір Г.М. 2020. 235с. URL: <http://inclusion.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1>

%96%D1%97-

%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BB%D1%8C-1-3.pdf

7. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. Ред. М. Порошенко та ін. Київ. 2018. 252с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/posibniki/Inclusive_study_Sep17.pdf
8. Пащенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: Навчально-методичний посібник. Київ: Арт Економі. 2012. 184 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/cipo/kaf_dergh_slug/material_diyaln/inkluzivna%20osvita.pdf
9. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта. Навчальний посібник. Київ, ТОВ «Агенство Україна». 2019. 3000с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvnenavchannya/posibniki/inkluziyavnz.pdf>

Додаткові ресурси

10. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 216 с. URL: http://irc.kuprda.gov.ua/files/docs/2020/19015_Asistent_vchitelya_u_zakladi_ZSO_z_inkluzivnoyu.pdf
11. Гладуш В.А. Ретроспектива підготовки педагогічних кадрів в Україні для формування освітніх послуг в умовах спеціальної освіти. Тенденції та проблеми управління закладами освіти: виклики XXI століття. Монографія. Київ, 2021. 285 с. С. 242-251.
12. Дослідження якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами: грудень 2020-січень 2021. URL: <https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/04/Doslidzhennya-yakosti-inkluzivnoi-osviti.pdf>
13. Кляйн В., Шилонова В., Гладуш В.А. Індивідуальний підхід у забезпеченні психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання в школах Словаччини: досвід, перспективи. Київ: ТОВ «Альфа-ПК», 2020. С. 23-35.
14. Кучерак І., Петрушак О. Інтегровані заняття у системі інклюзивного навчання: досвід, реалії та перспективи. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка. 2021. Вип. 3(47). С. 121-127.

15. Організація першого рівня підтримки для дитини в закладі загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник /КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР. за ред. О. С. Голентовської. Житомир. КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР, 2022. 127 с.
16. Хренова В. В. Інклюзивна освіта в умовах нової української школи: проблеми та перспективи. Освіта та педагогічна наука. 2020. № 1 (173). С. 3-13. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5991/2020%20>
17. Царькова О. В., Прокоф'єва О. О. Порушення психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами: нозологія, психолого-педагогічний контекст. Довідник для педагогічних працівників і батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. С. 18-82. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9920/1/ЦОВПОО-ВАБ.pdf>

Інтернет – ресурси

18. Декларація ООН про права інвалідів. 1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text
19. Загальна декларація ООН з прав людини. 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
20. Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. Саламанка. Іспанія, 7-10 червня 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.
21. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». 1991 №21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
22. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
23. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
24. Закон України «Про професійно-технічну освіту». 1998 №103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр#Text>
25. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
26. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти» №1289 від 9 грудня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1289-2020-п#n10>

27. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти від 10.07.2019 №636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2019-п#n8>
28. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15.09.2021 №957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>
29. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 №545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-п#Text>
30. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 №493 «Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-п#Text>